

Michał Araszkiewicz*
Katedra Teorii Prawa
Uniwersytet Jagielloński

Dogmatyka prawnicza a teoria schematów argumentacyjnych. Zarys kierunku badań¹

Abstrakt. W artykule zostaje postawiona teza o przydatności teorii schematów argumentacyjnych do badań nad argumentacją dogmatyczno-prawną. Badania takie winny być prowadzone metodą *bottom-up*, poprzez analizę tekstów dogmatyczno-prawnych i rekonstrukcję argumentów tam stosowanych. Mając na uwadze wielkość dostępnego korpusu dokumentów oraz jego dostępność *on line*, badania te winny być prowadzone także z wykorzystaniem metod automatycznych. Rezultatem takich badań może być realistyczny obraz aktualnego stanu argumentacji dogmatyczno-prawnej w Polsce.

Słowa kluczowe: argumentacja, dogmatyka prawnicza, eksploracja argumentów, korpus dokumentów, schematy argumentacyjne

Argumentation schemes in legal dogmatics. An outline of a direction of research

Abstract. The paper argues that theory of argumentation schemes may be fruitfully applied in the reserach on legal dogmatics. Such reserach should be conducted by means of a bottom-up method by analyzing legal-dogmatic texts and reconstructing argumentation schemes used therein. Taking into account the size of the available corpus and its online availability, such research should also be supported by automatic methods. Such research should result in a realistic picture of the contemporary state of Polish legal-dogmatic argumentation.

Keywords: argumentation, argumentation mining, argumentation schemes, document corpus, legal dogmatics

1. Wprowadzenie

Opracowanie niniejsze dotyczy zagadnienia prowadzenia badań nad charakterystyką argumentów stosowanych przez przedstawicieli dogmatyki prawniczej. Rozważania poniższe mają charakter nieuniwersalny w tym sensie, że materiałem ilustrującym je jest polska dogmatyka prawnicza na tle polskiej myśli teoretycznoprawnej, ale proponowane poniżej podejście badawcze może być z powodzeniem stosowane odpowiednio również w innych systemach prawnych.

* Adres do korespondencji: Katedra Teorii Prawa, Uniwersytet Jagielloński, ul. Bracka 12, 31-005 Kraków, e-mail: michal.araszkiewicz@uj.edu.pl

¹ Publikacja powstała w ramach projektu badawczego pt. *Teoria argumentacji a rozumowania prawnicze w konstytucyjnym państwie prawa*, sfinansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki na podstawie decyzji nr DEC-2015/17/B/HS5/00457.

Dogmatyka prawnicza jest – zazwyczaj *implicite* – kreowana przez swoich przedstawicieli jako autonomiczna dziedzina argumentacji, co znaczy, że konkluzje dogmatyczno-prawne są przyjmowane bądź odrzucane na podstawie argumentów opartych na pewnych – formułowanych przede wszystkim przez dogmatykę prawniczą – kryteriach racjonalności. Już tylko z tego względu dogmatyka prawnicza winna być uważana za dziedzinę bardzo interesującą dla teoretyków argumentacji.

Stawiam tezę, że współczesne badania nad teorią argumentacji mogą stanowić klucz do odpowiedzi na powracające pytania o status poznawczy i charakterystykę rozumowań dogmatyczno-prawnych. Chodzi mi tutaj przede wszystkim o zastosowanie teorii schematów argumentacyjnych (Walton, Reed, Macagno 2008), ale również o badania związane z analizą dużych korpusów dokumentów z wykorzystaniem elementów przetwarzania języka naturalnego (*Natural Language Processing*) i analizy sieciowej (*Network Analysis*). W ramach tej pracy skupiam się na zastosowaniach teorii schematów argumentacyjnych, jedynie sygnalizując kierunki stosowania innych, wymienionych powyżej narzędzi.

Sądzę, że zastosowanie wymienionych powyżej ujęć może doprowadzić do:

- 1) stworzenia bardziej adekwatnego – niż aktualnie istniejące – opisu rzeczywistych rozumowań dogmatyczno-prawnych,
- 2) postawienia interesujących poznawczo diagnoz dotyczących ewentualnych słabości aktualnego dyskursu dogmatyczno-prawnego, w szczególności w kontekście powracających twierdzeń o regresie dogmatyki prawniczej (Łętowska 2016),
- 3) sformułowania użytecznego zestawu kryteriów służących ocenie i ewentualnej poprawie jakości dyskursu dogmatyczno-prawnego.

W poniższych rozważaniach koncentruję się na pierwszym spośród postawionych powyżej zagadnień.

Oczywiście, nie stawiam tezy, że teoria schematów argumentacyjnych jest narzędziem lepszym niż inne, do pewnego stopnia konkurencyjne, ujęcia dogmatyki prawniczej (jak teoria działań komunikacyjnych, hermeneutyka, teorie krytyczne etc.). Teoria ta jest jednak narzędziem płodnym poznawczo, a przy tym już ugruntowanym w literaturze z zakresu ogólnej teorii argumentacji i znajdującym zastosowania w obliczeniowym modelowaniu argumentacji (por. system Carnades, np. Gordon i Walton 2006). Jest także stosowana w nauczaniu np. na kursach *critical thinking* (Reed i Walton 2001).

Porządek rozważań jest następujący. W części drugiej omawiamy specyfikę dogmatyki prawniczej na tle klasyfikacji nauk prawnych. Następnie zajmujemy się zagadnieniem zastosowania teorii schematów argumentacyjnych do badania interesującej nas dziedziny. W części ostatniej podsumowujemy rozważania i wskazujemy kierunki rozwoju badań tu zarysowanych.

2. Charakterystyka dogmatyki prawniczej na tle klasyfikacji nauk prawnych

Problem klasyfikacji nauk prawnych jest notoryjnie kontrowersyjny z wielu względów (Sarkowicz i Stelmach 2001, 11–12). Jednocześnie wydaje się, że nie istnieje praktyczna potrzeba sformułowania jakiejś „wiążącej” klasyfikacji tych nauk, a to z tego względu, że zastane podziały, wynikające często z czynników instytucjonalnych, takich jak organizacja nauczania prawa i prawniczych projektów badawczych, jak również z polityki wydawniczej znaczących wydawnictw prawniczych, spełniają swoją funkcję systematyzującą w sposób, który odpowiada potrzebom społeczności prawników. W dydaktyce prawa rozpowszechniona jest systematyzacja, zgodnie z którą nauki prawne można podzielić na nauki ogólne (filozofię prawa i teorię prawa), tzw. nauki pomocnicze prawoznawstwa (w szczególności psychologię sądową, kryminologię i wiele innych), nauki historyczno-prawne oraz nauki szczegółowe o prawie obowiązującym. Te ostatnie nauki są często utożsamiane z dogmatyką prawniczą, chociaż niekiedy stwierdza się również, że problematyka dogmatyczno-prawna stanowi pewien istotny wycinek ich zakresu, chociaż go nie wyczerpuje (Ziemiński 1980, 26). W ramach tego artykułu będziemy posługiwali się pojęciem „dogmatyka prawnicza” w ujęciu, jak sądzimy, najbardziej rozpowszechnionym, rozumiejąc pod tym terminem systematyczny dyskurs o prawie obowiązującym, nie związany bezpośrednio z praktyką prawniczą (choć mający dla niej istotne znaczenie), nakierowany przede wszystkim na opis treści norm prawnych, ustalenie ich obowiązywania i znaczenia, ale również na systematyzację prawa i krytykę rozwiązań legislacyjnych z punktu widzenia takich kryteriów, jak spójność systemowa i pojęciowa.

Powyżej przytoczona i szeroko rozpowszechniona systematyzacja nauk prawnych daje asumpt do sformułowania pewnych spostrzeżeń. Dziedziny rozważań określane tradycyjnie, chociaż można mieć wątpliwości – czy trafnie?, jako nauki pomocnicze prawoznawstwa cechują się niesamodzielną metodologiczną w tym sensie, że posługują się metodami wypracowanymi w obrębie pewnych nauk i stosują je do badania specyficznych przedmiotów, jakimi są zjawiska prawne. Problem charakterystyki metodologicznej filozofii prawa, teorii prawa czy też w inny sposób określanych ogólnych dziedzin namysłu nad prawem jest problemem ogromnie złożonym. Godzi się tu przypomnieć, że do wieku XIX problematyka filozoficzno-prawna była przede wszystkim domeną filozofów; ogólne rozważania na temat prawa były częścią systemów filozoficznych tworzonych przez takich np. autorów jak Arystoteles, Tomasz z Akwinu, Immanuel Kant czy Georg Wilhelm Friedrich Hegel. W wieku XIX znaczącą rolę zaczynają odgrywać koncepcje filozoficzno-prawne tworzone przez prawników, zaś większość prominentnych XX-wiecznych filozofów prawa to prawnicy (by wymienić tu H.L.A. Harta, Ronalda Dworkina, Roberta Alexy’ego czy Hansa Kelsena). Nie ulega jednak wątpliwości, że filozofo-

wie prawa w znaczącym zakresie korzystają z metod i koncepcji wypracowanych przez przedstawicieli bardziej ogólnych działów filozofii.

Można stwierdzić, że w odniesieniu do dyskursów charakterystycznych dla teorii i filozofii prawa, jak i dla nauk pomocniczych prawoznawstwa oraz nauk historyczno-prawnych, zasadna jest teza o znaczącym stopniu ich heteronomii metodologicznej (Stelmach i Brożek 2006, 13). Charakterystyka argumentacji dogmatyczno-prawnych jest diametralnie odmienna. Dogmatyka prawnicza jest uprawiana wyłącznie przez prawników. Przedstawiciele dogmatyki prawniczej żywią przekonanie o autonomicznym charakterze metod rozumowania, jakimi się posługują. Jest to doskonale widoczne już na poziomie dydaktycznym: podrećzniki poszczególnych gałęzi prawa nie zawierają w zasadzie żadnych odwołań do filozofii, nauk społecznych czy innych dziedzin wiedzy. Również nawiązania do teorii i filozofii prawa są w ramach opracowań dogmatyczno-prawnych raczej skromne, chociaż dogmatycy przyjmują *implicite* wiele twierdzeń wywodzących się z określonych koncepcji teoretyczno-prawnych, w przypadku dogmatyki polskiej najczęściej z pozytywizmu prawniczego, oraz z koncepcji filozoficznych. W znaczącym zakresie jednak, poszczególne dyscypliny dogmatycznoprawne są domknięte na własną problematykę metodologiczną, co znaczy, że to przedstawiciele danej dyscypliny dogmatycznoprawnej samodzielnie opracowują i rozwijają kryteria uznawania twierdzeń w obrębie swojej dyscypliny. Zauważyć należy przy tym, że niewiele jest prac, w których podejmuje się szerzej problematykę skatalogowania i metodologicznej charakterystyki argumentacji stosowanych w opracowaniach dogmatyczno-prawnych – jednym z nielicznych wyjątków od tej tendencji jest rozdział 9 pracy Zielińskiego i Ziemińskiego (1988), ale jest to opracowanie teoretyczno-prawne, a nie dogmatyczne.

Aktualne jest spostrzeżenie Zygmunta Ziemińskiego, że „problematyka dogmatyczna nauk prawnych jest w znacznym stopniu problematyką swoistą dla nauk prawnych” i że odpowiedników tej problematyki można doszukiwać się w teologii, ewentualnie w literaturoznawstwie (Ziemiński 1980, 19). Pomiędzy interpretacją tekstów literackich i religijnych z jednej strony a interpretacją tekstów prawnych ze strony drugiej zachodzą znaczące różnice. „Dogmatyczny” charakter tych ostatnich związany jest z wysokim stopniem usystematyzowania reguł interpretacji, jakimi posługują się przedstawiciele doktryny prawniczej, jak również z podzielanym zakresem założeń wstępnych, dotyczących m.in. katalogu źródeł prawa oraz celów i funkcji danej gałęzi prawa.

Tradycyjnie jako zadanie dogmatyki prawniczej określa się „opracowywanie” poszczególnych gałęzi prawa obowiązującego. Twierdzenia dogmatyki prawa mają udzielać odpowiedzi między innymi na pytania walidacyjne (jakie normy obowiązują w danej gałęzi prawa) oraz interpretacyjne (dotyczące wykładni prawa). Na podobne pytania odpowiadają sądy w związku z podejmowaniem decyzji w procesie stosowaniem prawa, z tym że ten ostatni kontekst związany jest z rozstrzygnianiem

konkretnej sprawy. Natomiast odpowiedzi udzielane przez dogmatykę prawniczą mają mieć charakter ogólny, niezależny od okoliczności zindywidualizowanych spraw. Punktem wyjścia do analiz dogmatyczno-prawnych jest zazwyczaj tekst obowiązujących aktów normatywnych, ale doniosłą, a być może ważniejszą rolę odgrywa także zbiór przesłanek nie wyrażonych w tych tekstach, a podzielanych przez wspólnotę dogmatyków. Te przesłanki obejmują w szczególności zbiór założeń dotyczących źródeł prawa, zasad kształtujących daną gałąź prawa, modelowych rozwiązań dotyczących pewnych instytucji prawnych, podstawowych zależności pojęciowych etc. Przedstawiciele dogmatyki prawniczej odczytują zatem teksty aktów normatywnych przez pryzmat wypracowanych schematów pojęciowych, które nie ulegają modyfikacjom pomimo zmian wprowadzanych do tekstów tych aktów przez prawodawcę.

Z uwagi na relatywną stałość tych implicytnych schematów pojęciowych, przedstawiciele dogmatyki prawa odwołują się niekiedy do „natury” pewnych instytucji prawnych. Uzasadnienia tego rodzaju były niekiedy krytykowane z uwagi na ich „ontologizujący” charakter (Ziemiński 1980, 38–39). Sądzę, że zarzut ten jest tylko częściowo zasadny. Istotnie, błędnym byłoby absolutyzowanie pewnych konstrukcji wynikających z takiego, a nie innego sformułowania tekstu aktu normatywnego, gdyż istotnie, zmiany legislacyjne w tym zakresie mogą w prosty sposób podważyć tezę o „naturalnym” czy „koniecznym” charakterze twierdzeń dogmatycznoprawnych. Natomiast jeżeli chodzi o pewne konstrukcje myślowe prawników budowane w abstrakcji od konkretnych rozwiązań legislacyjnych, to wydaje się, że posługiwanie się w tym zakresie argumentacjami odwołującymi się do pojęcia konieczności jest na miejscu. Oczywiście, „konieczność”, o której mówią w tym kontekście przedstawiciele dogmatyki prawa jest zrelatywizowana, w szerszym planie, do kultury prawnej, w ramach której pracuje przedstawiciel dogmatyki, a w bardziej szczegółowym ujęciu – do przyjmowanego modelu danej instytucji i zależności pojęciowych z tego modelu wynikających.

Wskazane powyżej cechy dogmatyki prawniczej, takie jak jej niezależność metodologiczna od nauk społecznych, wysoki stopień usystematyzowania reguł rozumowania, jak również odwoływanie się do pojęcia konieczności, spowodowały spór na temat statusu naukowego dogmatyki prawniczej, jak również próby wyjaśnienia prawomocności twierdzeń dogmatyczno-prawnych. Tematy te były przedmiotem ożywionej dyskusji polskich teoretyków prawa w drugiej połowie XX wieku (por. opis reprezentatywnych stanowisk – Jerzego Wróblewskiego i Zygmunta Ziemińskiego w niedawnym opracowaniu Jerzego Leszczyńskiego (Leszczyński 2010, 23–28). Autorem, który poświęcił szczególnie wiele uwagi tym zagadnieniom, był Aleksander Peczenik. Uczony ten dostrzegał, że dogmatyka prawnicza stanowi istotne wyzwanie dla teorii i filozofii prawa. Już w pracy habilitacyjnej, zatytułowanej „Wartość naukowa dogmatyki prawa”, sformułował on pewną teorię uzasadnień dogmatyczno-prawnych, opartą na pojęciu indukcji

(Peczenik 1966). W późniejszym okresie podejmował on próby skonstruowania teorii dogmatyki prawa opartej o kategorię koherencji. Ten wybór metodologiczny należy ocenić jako zgodny z intuicjami dogmatyków prawa, gdyż powszechnie przyjmuje się, że jednym z zadań dogmatyki jest prezentowanie norm systemu prawa jako spójnego systemu. Wspólnie z Robertem Alexym, Aleksander Peczenik zaproponował pewną (dość złożoną) koncepcję koherencji rozumowań prawniczych (Alexy i Peczenik 1990), a później odszedł od tego ujęcia, kierując swoje zainteresowanie ku rawlsowskiej koncepcji równowagi refleksywnej: teorie dogmatyczno-prawne miały być uzasadniane od dołu poprzez konkretne intuicje, a od góry przez wielkie teorie moralne (Peczenik 2001, 146).

Tradycyjne, teoretyczno-prawne ujęcia dogmatyki prawniczej, skoncentrowane na problemie jej naukowości, można współcześnie oceniać jako anachroniczne. W szczególności, dokonywanie refleksji nad dogmatyką prawniczą, w perspektywie innych tradycji filozoficznych niż nurty analityczne, prowadzi do akcentowania zupełnie innych aspektów fenomenu dogmatyki prawniczej, np. związków tej ostatniej z praktyką stosowania prawa, a w szczególności dostarczania wzorców dla praktyki stosowania prawa (Leszczyński 2010). Sądzę, że ujęcie tu proponowane może stanowić próbę stosowania narzędzi analitycznych (jakimi są schematy argumentacyjne) we współczesnym kontekście filozoficznym oraz dać asumpt do dyskusji nad uzasadnieniem twierdzeń dogmatyczno-prawnych, bez angażowania się w tradycyjną debatę na temat naukowego statusu dogmatyki prawniczej.

Dodać należy, że dyskurs dogmatyczno-prawny toczy się w znaczącym zakresie niezależnie od przekonań filozofów prawa na jego temat.

Opracowanie opisowej teorii dogmatyki prawa – a w konsekwencji także realizacja innych zadań, takich jak diagnoza problemów oraz próby optymalizacji dyskursu dogmatyczno-prawnego – zdaje się domagać sięgnięcia w szerszym zakresie do badań o kierunku *bottom-up*, nakierowanych na odtworzenie rzeczywistego kształtu tego dyskursu.

3. W stronę badań nad argumentacją dogmatyczno-prawną z wykorzystaniem schematów argumentów

W obrębie ogólnej teorii argumentacji duże uznanie uzyskała w ostatnich latach teoria schematów argumentacyjnych (*argumentation schemes*, Walton, Reed i Macagno 2008). W znacznym uproszczeniu teoria ta może być przedstawiona jako zbiór następujących tez.

Teza 1. Argumenty, jakimi posługują się uczestnicy dyskursu argumentacyjnego w różnych dziedzinach, dają się uporządkować w zbiór obejmujący kilkadziesiąt schematów. Niektóre z nich mają charakter uniwersalny (dają się zastosować w różnych dziedzinach), zaś inne – partykularny (są charakterystyczne dla pewnej

dziedziny dyskursu). O przynależności argumentu do danego schematu przesądzą jego charakterystyczne przesłanki.

Teza 2. Większość schematów argumentów nie jest oparta na wnioskowaniu dedukcyjnym. Argumenty budowane na powszechnie stosowanych schematach mają charakter podważalny.

Teza 3. Pomiedzy argumentami, oraz wypowiedziami składającymi się na nie, zachodzą różnorodne relacje, w szczególności relacje ataku. Typowe sposoby podważania argumentu opartego na danym schemacie dają się ująć w postaci katalogu tak zwanych pytań krytycznych do danego argumentu.

Żadna z powyższych tez nie może być uznana za przełomową (autorzy zasadnie wywodzą źródła swojej koncepcji od starożytnej topiki i retoryki), ale koncepcja schematów argumentacyjnych okazała się być, jak już wskazano powyżej, niezwykle użyteczną i nośną. W ostatnim czasie teoria schematów argumentacyjnych zaczyna być szeroko stosowana do analizy prawniczych argumentów interpretacyjnych. Trend ten został zapoczątkowany artykułem (Macagno, Walton i Sartor 2012), w którym to autorzy zaprezentowali schematy dwóch ważnych argumentów prawniczych: argumentu z intencji rzeczywistego prawodawcy i argumentu *a contrario*. Niedawno autorzy ci zaproponowali bardziej rozbudowaną i uogólnioną propozycję w tym zakresie (Walton, Sartor i Macagno 2016). Są oni zainteresowani analizą klasycznych kanonów interpretacji prawniczej, których katalogi można znaleźć chociażby w prawnoporównawczej pracy pod redakcją MacCormicka i Summersa (1991). Proponują również własną klasyfikację tych argumentów.

Niech *K* oznacza dany kanon interpretacji prawniczej (na przykład kanon zgodności ze znaczeniem potocznym albo kanon realizacji zasad konstytucyjnych). Ogólny schemat argumentu wspierającego daną interpretację wyrażenia ustawowego prezentuje się w ujęciu Waltona, Sartora i Macagno następująco.

Przesłanka większa. *K*: Jeżeli interpretacja wyrażenia *W*, występującego w dokumencie *D*, jako mającego znaczenie *Z*, spełnia warunek *K*, to wyrażenie *W*, występujące w dokumencie *D*, winno być interpretowane jako posiadające znaczenie *Z*.

Przesłanka mniejsza. Interpretacja wyrażenia *W*, występującego w dokumencie *D*, jako mającego znaczenie *Z*, spełnia warunek *K*.

Wniosek. Wyrażenie *W* występujące w dokumencie *D* winno być interpretowane jako posiadające znaczenie *Z*.

Pomimo że powyższy schemat posiada strukturę klasycznego wnioskowania dedukcyjnego *modus ponendo ponens*, powinno się go interpretować jako schemat argumentów podważalnych (prawdziwość przesłanek nie musi prowadzić do prawdziwości i akceptacji konkluzji). Autorzy podają również podstawowy katalog pytań krytycznych, które mogą być kierowane przeciwko argumentom interpretacyjnym.

Zaproponowany przez przytoczonych tu autorów model dyskursu interpretacyjnego należy w ogólności ocenić jako nieco symplecystyczny, skoro nie odnosi się on do tak podstawowych kwestii, jak problematyka rozpoczęcia i zakończenia procesu interpretacji prawa, ograniczenie zakresu pojęcia „interpretacja” do przypisywania wyrażeniom „znaczenia” – przy czym pojęcie znaczenia, jakim posługują się autorzy nie zostaje wyjaśnione etc. Sądzę jednak, że z uwagi na swoją ogólność może zostać efektywnie zastosowany do analizy dostępnych źródeł i następnie rozwinięty w toku badań.

Aktualnie mamy do czynienia z lepszą, niż kiedykolwiek wcześniej, sytuacją w zakresie możliwości badania argumentacji dogmatyczno-prawnych w dużej skali, a to z uwagi na dostępność publikacji z zakresu dogmatyki prawa (komentarzy, monografii, artykułów, glos) w komercyjnych systemach informacji prawnej. Polski rynek w tym zakresie jest w zasadzie podzielony pomiędzy dwóch znaczących dostawców usług, będących także wydawcami publikacji książkowych. Zakres dostępu do piśmiennictwa związany jest z nabyciem odpowiednich wersji i modułów tych baz danych, ale tytułem przykładu można przytoczyć, że jeden z tych dostawców proponuje dostęp do ponad 1300 monografii prawnych w wersji elektronicznej. Bazy danych, o których tu mowa, pozwalają na pełnotekstowe przeszukiwanie treści udostępnianych tam dokumentów.

Problematyka eksploracji tekstów prawnych w poszukiwaniu argumentów (*argumentation mining*) ma obecnie bogatą literaturę (Wyner i inni 2010), ale dotyczy przede wszystkim tekstów orzeczeń sądowych. W ostatnim czasie badania tego rodzaju zostały również przeprowadzone w Polsce, na znaczącym korpusie orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego (Winczorek 2014). Prowadzenie badań z zakresu *argumentation mining* na korpusie prac dogmatyczno-prawnych jest zadaniem znacząco odmiennym od analizy korpusów orzeczeń, a to ze względu na całkowicie odmienną strukturę badanych dokumentów, ich zróżnicowanie (artykuł naukowy, monografia, glosa, komentarz do aktu normatywnego), brak kontekstu w postaci konkretnej sprawy podlegającej rozstrzygnięciu etc.

Sądzę, że teoria schematów argumentacyjnych może zostać owocnie zastosowana w punkcie wyjścia opracowania metodologii prowadzenia badań nad dogmatyką prawniczą, poprzez postawienie następujących problemów badawczych.

Po pierwsze, jako dość oczywiste nasuwa się pytanie, jakimi schematami argumentacyjnymi rzeczywiście posługują się przedstawiciele dogmatyki prawa w dyskursie interpretacyjnym? Jasne jest, że używają oni w szczególności klasycznymi kanonami interpretacji językowej (zdaniem zwolenników tezy o regresie dogmatyki, ten rodzaj argumentacji ma charakter dominujący (Łętowska 2016)), systemowej oraz funkcjonalnej, jak czynią to sądy w swojej działalności orzeczniczej. Interesującym jest zagadnienie dotyczące schematów argumentacyjnych charakterystycznych dla dyskursu dogmatyczno-prawnego, a niewystępujących lub rzadziej występujących w dyskursie związanym z sądowym stosowaniem prawa.

Charakterystyka dogmatyki prawniczej, przedstawiona w punkcie poprzednim, daje asumpt do sformułowania hipotezy, że będą to schematy argumentów oparte na relacjach zachodzących pomiędzy pojęciami, przy czym pod uwagę brane będą nie tylko pojęcia języka prawnego (wyrażone w tekstach aktów normatywnych), ale również, a być może przede wszystkim, prawniczego (chodzi tu o pojęcia teoretyczne tworzone przez dogmatykę prawniczą oraz teorię prawa). Odtworzenie rzeczywistej struktury tych specyficznych argumentów, jak również ustalenie, w jakiej relacji pozostają one w ramach dyskursu dogmatyczno-prawnego do klasycznych kanonów interpretacji prawa, jawią się jako znaczące wyzwania badawcze.

Po drugie, w teorii interpretacji prawniczej doniosłą jest kwestia rozpoczęcia i zakończenia procesu interpretacji (chodzi tu w szczególności o funkcjonowanie w dyskursie dogmatyczno-prawnym takich topik, jak *clara non sunt interpretanda*, *interpretation cessat in claris* oraz *omnia sunt interpretanda*), jak również dyrektyw preferencji pomiędzy rezultatami wynikającymi ze stosowania różnych argumentów interpretacyjnych. Zagadnienia te są od dawna przedmiotem badań, jeżeli chodzi o poszczególne kanony interpretacji w sądowym stosowaniu prawa, natomiast brak jest szerzej zakrojonych prac odnoszących się do tych kwestii w kontekście dyskursu dogmatyczno-prawnego. Należy zwrócić uwagę, że do tego ostatniego kontekstu nie odnoszą się pewne istotne ograniczenia charakterystyczne dla sądowego stosowania prawa, takie jak konieczność rozstrzygnięcia sprawy i sporządzenia uzasadnienia orzeczenie w odpowiednim terminie, czy ograniczenie działań interpretacyjnych do tych tylko, które jawią się jako zasadne w kontekście okoliczności danej sprawy. Zauważmy, że teoria schematów argumentacyjnych może być zasadnie zastosowana w szczególności do badania struktury meta-argumentów, dotyczących zastosowania danych argumentów interpretacyjnych, konieczności zakończenia procesu wykładni w pewnym punkcie lub ustalenia abstrakcyjnej bądź konkretnej relacji preferencji pomiędzy argumentami interpretacyjnymi.

Po trzecie, jako specyficzny wycinek badań należy potraktować zagadnienie stosowania w argumentacji dogmatyczno-prawnej argumentów opartych na pojęciu autorytetu (Araszkiewicz i Koszowy 2016). W dyskursie prawnym ów schemat argumentu odgrywa doniosłą rolę i jest stosowany w różnych kontekstach. W dyskursie dogmatyczno-prawnym można wskazać na co najmniej cztery jego podstawowe typy: argument z autorytetu własnego przedstawiciela doktryny (powoływanie się na wcześniejsze prace tego samego autora), argument z autorytetu innego przedstawiciela doktryny (powoływanie się na pogląd innego autora, przy czym zazwyczaj będzie chodziło tu o autora uznanego, cenionego), argument z autorytetu doktryny prawniczej jako takiej (powołanie się na okoliczność, że dany pogląd jest prezentowany w doktrynie, pomimo faktu, że jego autor nie jest jej prominentnym przedstawicielem) oraz argument z autorytetu sądu formułującego dane twierdzenie interpretacyjne (na przykład Sądu Najwyższego albo Naczelnego Sądu Administracyjnego).

Po czwarte, istotną kwestią jest zbadanie roli konsensusu w argumentacji dogmatyczno-prawnej. Jakkolwiek w dyskursie tym obecna jest figura tzw. argumentu z poglądu dominującego (*herrschende Meinung*, Holocher 2009, 97 i n.), to jednak znane są przypadki, kiedy to pogląd odosobniony z czasem zyskuje na znaczeniu i zostaje uznany za właściwy. Szerokie rozpowszechnienie danego poglądu nie przesądza zatem automatycznie o jego dogmatyczno-prawnej trafności.

Realizacja wymienionych powyżej zadań badawczych, mieszczących się w obrębie problematyki teorii opisowej dogmatyki prawniczej, wymagałaby zaangażowania kilku wieloosobowych zespołów przez długi okres. Realistycznym postulatem jest podjęcie w pierwszej kolejności bardziej szczegółowych problemów związanych z posługiwaniem się przez dogmatykę prawniczą argumentami z autorytetu oraz z poglądu dominującego. Argumenty te bowiem mogą być w stosunkowo łatwy sposób zidentyfikowane w dużych korpusach dokumentów, za pomocą automatycznych metod przetwarzania języka naturalnego. Jeżeli chodzi o argument z autorytetu, indykatorem jego wystąpienia jest już struktura syntaktyczna wyrażenia językowego, ponieważ argument ten zazwyczaj opatrzony będzie przypisem do cytowanego źródła. Wstępnym rezultatem analizy wystąpień tego argumentu w korpusie dokumentów byłoby uzyskanie sieci cytowań, która sama w sobie mogłaby być przedmiotem dalszych analiz i klasyfikacji. Z kolei jeżeli chodzi o argument z poglądu dominującego, zazwyczaj jest on wprowadzany za pomocą charakterystycznych fraz, łatwych do wyszukania nawet za pomocą metody pełnotekstowej – takich jak „zgodnie z poglądem dominującym”, „powszechnie podzielany jest pogląd” etc.

Powyższe rozważania można zilustrować posługując się następującym przykładem. Poniżej zacytowany jest fragment Komentarza do art. 448 kodeksu cywilnego (Safjan 2015; dla czytelności tekstu pominięto źródła przytaczanych poglądów, jak również usunięto pewne fragmenty tekstu nieistotne z punktu widzenia dalszych rozważań):

„Usytuowanie przepisu w obrębie Tytułu VI Księgi trzeciej oznacza zatem (...), związek ochrony dobra osobistego z naruszeniem, które przybiera postać czynu niedozwolonego. Jednakże inaczej niż w tamtym wariantcie chodzi tu wyłącznie o czyn niedozwolony związany z zawinionym zachowaniem sprawczym. Trzeba wyraźnie podkreślić, że argument systemowy bardzo silnie zdaje się przemawiać na rzecz przesłanki winy, a nie tylko bezprawności. (...)

Innym argumentem na rzecz przedstawionej wyżej koncepcji byłaby cała dotychczasowa linia rozwojowa ochrony dóbr osobistych w prawie polskim i przebieg prac przygotowawczych do nowelizacji KC. W czasie dyskusji doktrynalnych i następnie prac nad reformą prawa cywilnego nigdy nie był w piśmiennictwie zgłaszany postulat pełnego zobiektywizowania ochrony majątkowej dóbr osobistych. Najdalej idącym postulatem było związanie ochrony majątkowej z każdą postacią zawinionego naruszenia dobra osobistego (źródła pominięte – M.A.).

(...) Nie można jednak tracić z pola widzenia faktu, że w obecnym stanie rzeczy (gdy brak jeszcze jednoznacznie ukształtowanych kierunków orzecznictwa) można mówić jedynie o dominującym poglądzie doktrynalnym. W świetle dotychczasowych wypowiedzi doktrynalnych wariant wskazujący na konieczność przyjęcia przesłanki winy spotyka się bowiem z akceptacją większości autorów (źródła pominięte – M.A.).”

Powyższy fragment tekstu daje podstawę do zrekonstruowania kilku argumentów na rzecz tezy „wina sprawcy naruszenia jest konieczną przesłanką dochodzenia roszczenia o zadośćuczynienie w sprawie o naruszenie dóbr osobistych (art. 448 k.c.)”. Można zaproponować następującą strukturę tych argumentów:

Argument 1 (z wykładni systemowej – umiejscowienia przepisu w strukturze aktu normatywnego (*argumentum a rubrica*)).

Przesłanka. Art. 448 jest usytuowany w tytule VI księgi III kodeksu cywilnego (czyny niedozwolone – M.A.), gdzie podstawową przesłanką odpowiedzialności jest wina sprawcy.

Wniosek. Zasadnym jest twierdzenie, że zawinienie jest konieczną przesłanką dochodzenia roszczenia o zadośćuczynienie w sprawie o naruszenie dóbr osobistych (art. 448 k.c.).

Argument 2 (z historii działań legislacyjnych).

Przesłanka. W toku prac nad nowelizacją kodeksu cywilnego nie formułowano postulatów dotyczących pełnej obiektywizacji odpowiedzialności za naruszenie dóbr osobistych.

Wniosek. Zasadnym jest twierdzenie, że zawinienie jest konieczną przesłanką dochodzenia roszczenia o zadośćuczynienie w sprawie o naruszenie dóbr osobistych (art. 448 k.c.).

Argument 3 (z poglądu dominującego).

Przesłanka. Zgodnie z poglądem większości przedstawicieli doktryny, zawinienie jest konieczną przesłanką dochodzenia roszczenia o zadośćuczynienie w sprawie o naruszenie dóbr osobistych (art. 448 k.c.).

Wniosek. Zasadnym jest twierdzenie, że zawinienie jest konieczną przesłanką dochodzenia roszczenia o zadośćuczynienie w sprawie o naruszenie dóbr osobistych (art. 448 k.c.).

Oczywistym jest, że powyższa rekonstrukcja ma charakter wstępny i cząstkowy. Niemniej jednak pozwala ona na wyrobienie poglądu na temat użyteczności teorii schematów argumentacyjnych. Zauważyć należy, że argumenty zrekonstruowane powyżej mają charakter podważalny (cytowany autor sam dostrzega tę okoliczność wskazując, że w przypadku ostatniego z argumentów mamy do czynienia *jedynie* z dominującym poglądem doktrynalnym, nie utrwalonym w orzecznictwie). Dalsze kroki badacza, posługującego się omawianym tu narzędziem, winny dotyczyć odtworzenia przesłanek entymematycznych *implicite* zawartych w powyższych argumentach, analizy uzasadnienia poszczególnych przesłanek (w szcze-

gólności źródeł przesłanki argumentu 3) oraz zadawania odpowiednich pytań krytycznych.

4. Podsumowanie

Abstrakcyjne, teoretycznoprawne rozważania na temat istoty argumentacji dogmatyczno-prawnej okazały się mało przydatne do badania rzeczywistej dogmatyki prawniczej. Wobec powracających twierdzeń o kryzysie czy też regresie tej ostatniej, ważnym zadaniem badawczym jest uzyskanie realistycznego obrazu aktualnego stanu dogmatyki prawnej. Ta ostatnia spełnia doniosłą rolę w systemie prawa stanowionego, stabilizując interpretację norm prawnych, tym samym wpływając na większą przewidywalność rozstrzygnięć sądowych i administracyjnych. Zastosowanie metody *bottom-up* i teorii schematów argumentacyjnych może doprowadzić do stworzenia takiego adekwatnego obrazu oraz do potwierdzenia bądź falsyfikacji tez o regresie dogmatyki prawa. W razie potrzeby, dane te mogą stanowić punkt wyjścia do podjęcia przez przedstawicieli nauk prawnych działań mających na celu poprawę jakości współczesnej dogmatyki prawa.

Literatura

- Alexy R., Peczenik A., 1990, *The Concept of Coherence and Its Significance for Discursive Rationality*, "Ratio Juris" 3: 130–147.
- Araszkievicz M., Koszowy M., 2016, *Deontic Authority in Legal Argumentation: A Case Study*, [w:] D. Mohamed, M. Lewiński (red.) *Argumentation and Reasoned Action. Proceedings of the 1st European Conference on Argumentation*, Lisbon 2015, 1–19.
- Gordon T., Walton D., 2006, *The Carneades argumentation framework — using presumptions and exceptions to model critical questions*, [w:] P.E. Dunne (red.), *Proceedings of the First International Conference on Computational Models of Argument (COMMA 06)*, 195–207.
- Holocher J., 2009, „Pogląd dominujący” jako figura argumentacyjna. Aspekt teoretyczno- i dogmatyczno-prawny, [w:] M. Araszkievicz (red.), *Z punktu widzenia teorii prawa*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 97–112.
- Leszczyński J., 2010, *Pozytywizacja prawa w dyskursie dogmatycznym*, Kraków: Jerzy Leszczyński and Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych UNIVERSITAS.
- Łętowska E., 2016, *Widzę i pochwalam co lepsze, lecz wybieram co gorsze, Głos w dyskusji o przyczynach i skutkach regresu dogmatyki prawa*, [w:] B. Jelonek-Jarco, R. Kos, J. Zawadzka (red.), *Usus magister est optimus. Rozprawy prawnicze ofiarowane Profesorowi Andrzejowi Kubasowi*, Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck, 13–22.
- Macagno F., Walton D., Sartor G., 2012, *Argumentation Schemes for Statutory Interpretation*, [w:] M. Araszkievicz, M. Myška, T. Smejkalová, J. Šavelka, M. Škop (red.), *Argumentation 2012. International Conference on Alternative Methods of Argumentation in Law*, Brno: Masaryk University, 61–76.
- MacCormick N., Summers R. (red.), 1991, *Interpreting Statutes*, Dartmouth: Ashgate.
- Peczenik A., 1966, *Wartość naukowa dogmatyki prawa: praca z zakresu porównawczej metodologii nauki prawa*, „Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego: prace prawnicze Tom 26”, nakł. Uniwersytetu Jagiellońskiego.

- Peczenik A., 2001, *Dogmatyka prawa, sprawiedliwość, system*, [w:] J. Stelmach (red.), *Studia z filozofii prawa*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 135–148.
- Reed C., Walton D., 2001, *Applications of Argumentation Schemes*, OSSA Conference Archive. Paper 97, <http://scholar.uwindsor.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=1682&context=ossaarchive>, [Dostęp online: 7.09.2016].
- Safjan M., 2015, *Komentarz do art. 448 kodeksu cywilnego*, [w:] T. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny*. Tom I. Komentarz. Art. 1–449, Warszawa: C.H. Beck, Legalis.
- Sarkowicz R., Stelmach J., 2001, *Teoria prawa*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Stelmach J., Brożek B., 2006, *Metody prawnicze*, Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Walton D., Reed C., Macagno F., 2008, *Argumentation Schemes*, Cambridge: Cambridge UP.
- Walton D., Sartor G., Macagno F., 2016, *An argumentation framework for contested cases of statutory interpretation*, “Artificial Intelligence and Law”, 24/1: 51–91.
- Winczorek J., 2014, *Wzorce wykładni konstytucji w świetle analizy treści uzasadnień orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego*, [w:] T. Stawecki, J. Winczorek, *Wykładnia konstytucji. Inspiracje, teorie, argumenty*, Warszawa: LEX a Wolters Kluwer Business, 387–460.
- Wyner A., Mochales-Palau R., Moens F., Milward D., 2010, *Approaches to Text Mining from Legal Cases*, [w:] E. Francesconi, S. Montemagni, D. Tiscornia (red.), *Semantic Processing of Legal Texts*, Berlin: Springer-Verlag, 60–79.
- Zieliński M., Ziemiński Z., 1988, *Uzasadnianie twierdzeń, ocen i norm w prawoznawstwie*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Ziemiński Z., 1980, *Problemy podstawowe prawoznawstwa*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.